

Οι παραλλαγές του λαϊκού παραμυθιού και τα ευτράπελα παραμύθια ως υλικό για την αξιοποίησή τους στη διαπολιτισμική εκπαίδευση.

Τασούλα Τσιλιμένη
Αναπληρώτρια Καθηγήτρια ΠΤΠΕ
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Περίληψη

Το λαϊκό παραμύθι εμπεριέχει στοιχεία εθνικής ταυτότητας και πλείστες τοπικές αντιλήψεις περί των πραγμάτων, αλλά ταυτόχρονα διαθέτει και έναν οικουμενικό χαρακτήρα. Είναι εύπλαστο, αλλά διατηρεί και τον βασικό του δομικό πυρήνα. Οι τόσες παραλλαγές των παραμυθιών, που εντόπισαν οι εθνολόγοι σε όλες τις χώρες της γης, δηλώνουν την παγκοσμιότητά τους. Επίσης, οι διαπολιτισμικές έρευνες, που αναλύουν το παραμύθι, έδειξαν ότι, ενώ τα βασικά μοτίβα επαναλαμβάνονται από τόπο σε τόπο και διατηρούνται ανέπαφα, εντούτοις, υπάρχουν τοπικές παραλλαγές του κάθε λαού.

Τα τελευταία χρόνια υλοποιούνται όλο και περισσότερα εκπαιδευτικά projects, που έχουν σκοπό να καλλιεργήσουν τη διαπολιτισμική ευαισθησία στους μαθητές μέσα από τη χρήση των λαϊκών παραμυθιών. Τα κοινά μοτίβα και γενικά οι ομοιότητες που υπάρχουν μεταξύ των παραμυθιών βοηθούν τα παιδιά να ανακαλύψουν την πολιτισμική ποικιλία του κόσμου και να διαπιστώσουν ομοιότητες ή διαφορές ανάμεσα στο δικό τους πολιτισμό και σε άλλους. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προς την κατεύθυνση της αξιοποίησης των παραμυθιών για τη διαπολιτισμική εκπαίδευση, παρουσιάζουν οι διάφορες παραλλαγές και τα ευτράπελα παραμύθια. Η τάση του λαϊκού παραμυθιού για διακωμώδηση, σάτιρα συμπεριφορών, στάσεων κ.λπ, είναι κοινή συνήθεια σε λαούς από διαφορετικούς πολιτισμούς και, επομένως, αυτή μπορεί να αποτελέσει πυρήνα συνάντησης διαφορετικών εθνολογικών, θρησκευτικών, πολιτισμικών κ.ά. ταυτοτήτων.

Στο παρόν άρθρο επιχειρείται να αναδειχθεί η συνάντηση του «εμείς» με το «άλλο», μέσα από παραλλαγές ενός παραμυθιού που έχει έντονο το στοιχείο του κωμικού. Θα ενισχυθεί έτσι η άποψη ότι γενικά ο λαϊκός πολιτισμός είναι από τα πιο πρόσφορα πεδία για την πραγματοποίηση της «πολιτισμικής συνάντησης» και της ανάδειξης των κοινών πολιτισμικών στοιχείων ανάμεσα στους λαούς, χωρίς ταυτόχρονα να παραγνωρίζονται και οι ιδιαιτερότητες οι οποίες καθορίζονται από τη γενική και την τοπική ιστορία.

Εισαγωγή

Το λαϊκό παραμύθι δε γνωρίζει από σύνορα και γεωγραφικά όρια, είναι «διεθνές λαογραφικό είδος και κυκλοφορεί εύκολα από τόπο σε τόπο. Έχει συντεθεί από πυρήνες/μοτίβα μύθων που είναι γνωστοί στους περισσότερους λαούς» (Λουκάτος 1988). Το παραμύθι έχει συνδεθεί με την ψυχαγωγία και την παρηγορία του κοινού, που είναι βασικές ανάγκες του ανθρώπου. Γι' αυτό και συναντάται με την ίδια αναγνωρίσιμη μορφή σε τόσο διαφορετικούς πολιτισμούς. Δημιούργημα προφορικού λόγου, ταξίδευε πάντα διατηρώντας, διαχρονικά, ενιαία τη δομή και τα βασικά χαρακτηριστικά του, παρ' όλες τις αλλαγές που θα μπορούσε να επιφέρει το ταξίδι σε ό,τι αφορά τη γλώσσα, τον εθνικό και τοπικό πολιτισμό. Το λαϊκό παραμύθι εμπεριέχει μεν στοιχεία εθνικής ταυτότητας και πλείστες τοπικές αντιλήψεις περί των πραγμάτων, αλλά διαθέτει ταυτόχρονα και έναν οικουμενικό χαρακτήρα, αφού συνδέεται γενικά με τον άνθρωπο. Είναι εύπλαστο, αλλά ταυτόχρονα διατηρεί και τον βασικό του δομικό πυρήνα. Εν ολίγοις διαμορφώνεται, αλλά και διαμορφώνει, καθώς μεταφέρει πληροφορίες, ιδεολογίες, βιωμένη εμπειρία κ.ά.

Οι τόσες παραλλαγές των παραμυθιών, που εντόπισαν οι εθνολόγοι σε όλες τις χώρες της γης, δηλώνουν την παγκοσμιότητά τους. Επίσης, οι διαπολιτισμικές έρευνες, που αναλύουν το παραμύθι, έδειξαν ότι, ενώ τα βασικά μοτίβα επαναλαμβάνονται από τόπο σε τόπο και διατηρούνται ανέπαφα, «εντούτοις υπάρχουν τοπικές παραλλαγές του κάθε λαού» (Καϊλα – Ξανθάκου 1988). Οι παραλλαγές του ίδιου παραμυθιού είναι τα πολύχρονα χαραγμένα μονοπάτια που διατρέχουν τα ίδια παγκόσμια μοτίβα, μονοπάτια που έχουν τα ιδιαίτερα πολιτισμικά χαρακτηριστικά κάθε λαού, ο οποίος εντάσσει με το δικό του τρόπο μια ιστορία στη δική του λαϊκή παράδοση.

Η ερμηνεία της ύπαρξης κοινών στοιχείων/μοτίβων σε ιστορίες διάφορων πολιτισμών, στηρίζεται σε διάφορες θεωρίες. Σύμφωνα με την Κυριακίδου-Νέστορος, δυο είναι οι πιο γνωστές θεωρίες: η θεωρία της *πολυγένεσης*, ή της αυτόματης γένεσης των πολιτισμικών φαινομένων και η θεωρία της *μονογένεσης* και της διασποράς των. Εν συντομία, κατά τη θεωρία της *μονογένεσης* τα στοιχεία που συναντώνται σε περισσότερους από έναν λαούς δημιουργήθηκαν σε έναν τόπο, μια φορά, και από εκεί διαδόθηκαν σε άλλους τόπους. Κατά τη θεωρία της *πολυγένεσης* τα στοιχεία αυτά δημιουργήθηκαν αυτόματα σε περισσότερα μέρη, ανεξάρτητα το ένα από το άλλο, και αυτό, σύμφωνα με τον Lang, οφείλεται στο γεγονός ότι

«παρόμοιες συνθήκες του πνεύματος γεννούν παρόμοιες εκδηλώσεις, ανεξάρτητα από τη φυλετική ταυτότητα ή το δανεισμό τρόπου και ιδεών» (Χατζητάκη - Καψωμένου 2001).

Ο Μερακλής (1980) θεωρεί ότι αυτή η καθολική ύπαρξη του παραμυθιού στους λαούς, με την ομοιότητα θεμάτων και μοτίβων, τους κοινούς τρόπους έκφρασης, αλλά και άλλων στοιχείων, που καταγράφονται ανάμεσα στους διαφορετικούς πολιτισμούς, αποδεικνύει ότι το παραμύθι είναι ένα βασικό εκφραστικό μέσο της ανθρώπινης κοινωνίας, που υπερβαίνει τα εθνικά όρια και, συνεπώς, αποτελεί την πιο ενδιαφέρουσα πρόταση εισαγωγής του στην εκπαίδευση για ποικίλους λόγους, μεταξύ των οποίων και η διαπολιτισμική εκπαίδευση.

Τα τελευταία χρόνια υλοποιούνται όλο και περισσότερα εκπαιδευτικά projects αλλά και ευρωπαϊκά προγράμματα¹, με σκοπό τη διαπολιτισμική ευαισθητοποίηση των μαθητών μέσα από τη χρήση των λαϊκών παραμυθιών (Τσιλιμένη 2013). Η ύπαρξη κοινών μοτίβων και γενικά ομοιοτήτων των παραμυθιών βοηθούν τα παιδιά να ανακαλύψουν την πολιτισμική ποικιλία του κόσμου, να διαπιστώσουν ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στο δικό τους και σε άλλους πολιτισμούς. Οι ιστορίες που έχουν κοινά στοιχεία/μοτίβα δημιουργούν στους ακροατές την αίσθηση ότι μοιράζονται μια κοινή πραγματικότητα και ότι έχουν κατά κάποιο τρόπο μια κοινή ταυτότητα.

Ένα είδος παραμυθιών, το οποίο έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον να αξιοποιηθεί στη διαπολιτισμική εκπαίδευση, είναι οι «ευτράπελες ιστορίες», καθώς έχουν έντονο το στοιχείο του χιούμορ. Σύμφωνα με τον Λουκάτο, το χιούμορ είναι ένα από τα στοιχεία του λαϊκού παραμυθιού. Ο Λουκάτος (1985), κατηγοριοποιώντας το λαϊκό παραμύθι, αναφέρεται στα «ευτράπελα ή σατυρικά παραμύθια, που διηγούνται με περιπετειακό τρόπο παθήματα κουτών...κ.ά.» (144). Σατυρίζουν την τεμπελιά, την απληστία, τη δειλία, την κουταμάρα και άλλα ελαττώματα ή ανθρώπινες συνήθειες. Στα παραμύθια αυτά η «διακωμώδηση» του γελοίου και του κουτού» δημιουργεί ένα κλίμα φιλικό μέσω της έκφρασης μιας βασικής λειτουργίας του ανθρώπου, το γέλιο και τη σάτυρα (Λουκάτος 1988). Οι αστείες αυτές ιστορίες είναι ιδιαίτερα δημοφιλείς και «παρουσιάζουν μεγαλύτερο βαθμό προσαρμογής στα τοπικά δεδομένα, με αποτέλεσμα να εμφανίζουν ως προς τη συγκρότηση της πλοκής τους περισσότερες τοπικές ιδιαιτερότητας» (Καπλάνογλου 2002). Το λαϊκό παραμύθι διαθέτει το κωμικό στοιχείο με

¹ Ένα τέτοιο πρόγραμμα ήταν το EUMOF διαθέσιμο στο <http://www.eumof.unic.ac.cy/>

πρόθεση να διασκεδάσει και να καυτηριάσει. Αυτή η τάση του λαϊκού παραμυθιού για διακωμώδηση, σάτιρα συμπεριφορών, στάσεων κ.λπ. ως κοινή συνήθεια διαφορετικών πολιτισμών και λαών, μπορεί να αποτελέσει πυρήνα συνάντησης διαφορετικών εθνολογικών, θρησκευτικών, πολιτισμικών κ.α. ταυτοτήτων.

Ο Γ. Μέγας (1967) διακρίνει τέσσερα είδη ευτράπελων διηγήσεων, μεταξύ των οποίων τα ευτράπελα παραμύθια «...όπου συσσωρεύονται πολλά κωμικά επεισόδια, εν είδει μοτίβων-λειτουργιών του παραμυθιού, και συναρμολογούν ένα πολυσύνθετο παραμύθι». Ασκείται μια κριτική και διαφαίνεται το κωμικό που θα επιφέρει την τέρψη και το γέλιο, αλλά παράλληλα θα αφήσει και μια φιλοσοφική χροιά για την ομοιότητα κάθε ανθρώπινης κοινωνίας σε κάθε γεωγραφικό μήκος και πλάτος. Η ρεαλιστική απεικόνιση ανθρώπινων χαρακτήρων με κοινή αντίληψη και συμπεριφορά, διαφορετικών τόπων και πολιτισμών, αποτελεί αντίβαρο στη μονοδιάστατη αντίληψη περί του «εμείς» και οι «άλλοι». Αποδεικνύει ότι η διαφορετικότητα αλλά και η ομοιότητα σε όλους τους λαούς είναι χαρακτηριστικό στοιχείο κάθε κουλτούρας. Στα ευτράπελα παραμύθια «...το αντιθετικό ζεύγος κουταμάρα vs εξυπνάδα, αποτελεί για τη λαϊκή βιοφιλοσοφία το βασικό άξονα για τις κοινωνικές εξελίξεις» (Αυδίκος 1997). Και οι δυο ιδιότητες συνυπάρχουν στον άνθρωπο και η κουταμάρα είναι κοινό συστατικό της ανθρώπινης ύπαρξης.

Οι ευτράπελες ιστορίες/παραμύθια προκαλούν το γέλιο, τη θυμηδία, που είναι φυσιολογικό φαινόμενο και πανανθρώπινη ιδιότητα. Το ευτράπελο ως συνώνυμο του χιούμορ χαρακτηρίζει κάθε κοινωνία σύγχρονη ή παλαιότερη. «Δεν υπάρχει κοινωνία στην οποία να μην έχει αναφερθεί η ύπαρξη του χιούμορ» (Ziv 1988). Το χιούμορ ως κοινωνικό μήνυμα επιδιώκει να προκαλέσει γέλιο, και επιτελεί κοινωνικές και ψυχικές λειτουργίες. Η αξία του χιούμορ στη ζωή του ανθρώπου έχει συζητηθεί από την Ιατρική αλλά και την Ψυχολογία. Ιδιαίτερα για το παιδί το χιούμορ έχει σημασία «λειτουργική» (Κανατσούλη 1993). Μέσω της διασκέδασης οδηγείται σε διαπιστώσεις που αφορούν τις κοινωνικές δομές, τις σχέσεις και τις αντιλήψεις μεταξύ των ατόμων μιας ομάδας και ανθρώπων διαφορετικών.

Στο παρόν άρθρο θα επιχειρήσω να αναδείξω τη συνάντηση του «εμείς» με το «άλλο», μέσα από παραλλαγές ενός παραμυθιού που έχει έντονο το στοιχείο του κωμικού. Θα ενισχυθεί έτσι η άποψη ότι γενικά ο λαϊκός πολιτισμός είναι από τα πιο πρόσφορα πεδία για την πραγματοποίηση της «πολιτισμικής συνάντησης» και της ανάδειξης των κοινών πολιτισμικών

στοιχείων ανάμεσα στους λαούς, χωρίς ταυτόχρονα να παραγνωρίζονται και οι ιδιαιτερότητες οι οποίες καθορίζονται από τη γενική και την τοπική ιστορία.

Με αφετηρία το Κυπριακό παραμύθι με τίτλο «Ο Βασίλης», ανατρέξαμε σε άλλα δυο, διαφορετικών τόπων τα οποία διαθέτουν κοινά μοτίβα με το κυπριακό παραμύθι. Πρόκειται για το παραμύθι «Λουτόνια» που προέρχεται από τη Ρωσία² και το «Ο Γιάννης και το τσεκούρι», ένα ελληνικό παραμύθι από την περιοχή της Θεσσαλίας. Πρόθεσή μου δεν είναι μια συγκριτική ανάλυση υπό το πρίσμα της συγκριτικής γραμματολογίας και θεωρίας. Οι τρεις παραλλαγές του ίδιου παραμυθιακού μοτίβου με οδηγούν σε σκέψεις ώστε να αναδειχθεί η αξιοποίησή τους στο πλαίσιο της διαπολιτισμικότητας, με έμφαση στο «ευτράπελο» πνεύμα που απηχεί το περιεχόμενό τους.

Μεταξύ των παραλλαγών του ίδιου παραμυθιού δημιουργείται ένας διαπολιτισμικός διάλογος, με θέμα τη διακωμώδηση της κουταμάρας, η οποία αποδεικνύεται ότι είναι κοινό χαρακτηριστικό ανθρώπων διαφορετικών τόπων. Ο ήρωας του παραμυθιού αναχωρεί από το σπίτι του. Οι λόγοι για αναζήτηση και περιπλάνηση σε μακρινούς, άγνωστους τόπους, όπου θα ζήσει περιπέτειες, ποικίλλουν στα ευτράπελα παραμύθια. Στο συγκεκριμένο, ο ήρωας αποφασίζει να φύγει από το σπίτι του και να ταξιδέψει σε ξένους τόπους λόγω της κουταμάρας οικείων του προσώπων.

Στη συνέχεια επιχειρώ μια παράλληλη (σχηματική) παρουσίαση των τριών κειμένων, ώστε να διαπιστώσουμε τα σημεία στα οποία είτε διαφοροποιούνται είτε ομαδοποιούνται.

²Από τη συλλογή *Ρώσικα Παραμύθια* του σπουδαίου λαογράφου Αλέξανδρου Νικολάγιεβιτς Αφανάσιεφ (Afanasyen 1826-1871), ο οποίος δημοσίευσε 3 τόμους με λαϊκά παραμύθια. Στα ελληνικά η συλλογή αυτή έχει μεταφραστεί από την Κίρα Σίνου και κυκλοφόρησε το 1988 από τις εκδόσεις Γνώση.

<p>Ο Λουτόνια (Ρωσία)</p>	<p>Το τσεκούρι και ο Γιάννης (Ελλάδα)</p>	<p>Ο Βασίλης (Κύπρος)</p>
<p>Ζούσανε κάποτε ένας γέρος και μια γριά κι είχαν ένα γιό, τον Λουτόνια. Κάποια μέρα ο γέρος με τον Λουτόνια κάτι φτιάχνανε στην αυλή, και η γριά ήτανε στην καλύβα. Πήγε να βγάλει ένα κούτσουρο από τη στοίβα, αλλά το κούτσουρο της ξέφυγε και έπεσε μπροστά στη θερμάστρα, και η γριά άρχισε να ξεφωνίζει και να κλαίει. Άκουσε τη φωνή ο γέρος, έτρεξε στην καλύβα και ρωτάει τη γριά γιατί φωνάζει. Και η γριά του λέει κλαίγοντας:</p> <p>Χαμα παντρέψει τον Λουτόνια μας και είχε ένα γιόκα, κι αν ο γιόκας</p>	<p>Μια φορά κι έναν καιρό ήταν μια μάνα που είχε μια κόρη. Όταν ήρθε ο καιρός να παντρευτεί το κορίτσι, η μάνα του βρήκε ένα καλό αγόρι και έγιναν οι αρραβώνες. Ένα βράδυ που έτρωγαν και οι τρεις, τέλειωσε το κρασί. Άντε, κόρη μου, πήγαινε και πάρε λίγο κρασί να δώσουμε στο γαμπρό, είπε η μάνα. Έτσι κατέβηκε στο υπόγειο να πάρει κρασί από το βαρέλι. Καθώς έσκυψε να βγάλει κρασί, βλέπει πάνω από το βαρέλι, σε ένα καρφί, κρεμασμένο ένα τσεκούρι.</p> <p>Τι θα πάθω! αρχίζει να κλαίει το κορίτσι. Θα παντρευτώ, θα κάνω έναν γιό, θα τον ονομάσω Γιάννη,</p>	<p>Μια φορά κι έναν καιρό είχε έναν περιβολάρη, που τον έλεγαν Βασίλη. Ζούσε μέσα στο περιβόλι του μαζί με τη γυναίκα του και την κορούλα τους. Το σπίτι τους ήταν μέσα στο περιβόλι δίπλα στη δεξαμενή.</p> <p>Ο περιβολάρης όλη τη μέρα φύτευε, πότιζε και κλάδευε μέσα στο περιβόλι του. Η γυναίκα του μαγειρεύε, έπλενε και περιποιόταν την κορούλα τους.</p> <p>Ε ο Βασίλης, είχε φυτέψει, κοντά στη δεξαμενή, ένα κλήμα, που άπλωσε πάνω από τη δεξαμενή τα κλαδιά του. Γρα, εκεί που κτένιζε την κορούλα τους, η γυναίκα του Βασίλη, είχε προσέξει την κληματαριά. Της φάνηκε επικίνδυνη κι άρχισε να κλαίει με λυγμούς, χωρίς σταμάτημα. Η κορούλα της, που μόλις έξι χρονών ήταν, τη ρώτησε: «Τί έχεις μανούλα μου και κλαις;». Και η μητέρα της της λέει:</p> <p>Κορη μου, σαν θα σε παντρέψω και κάνεις γιο Βασίλη και ανέβει να κόψει από την κληματαριά σταφύλι και πέσει στη δεξαμενή και πνιγεί; Αχ το γιο μας το Βασίλη!».</p>

<p>του καθόταν μπροστά στη θερμάστρα, θα τον σκότωνα τώρα με το κούτσουρο!»</p>	<p>θα έρθει ο Γιάννης να βγάλει κρασί, θα πέσει το τσεκούρι και θα τον σκοτώσει. Ποπό! Τι συμφορά.! Γιάννη μου σε χάνω.... Έτσι φώναζε και έκλαιγε.</p>	<p>ή άρχισε και εκείνη να κλαίει: «Αχ, το γιο μας το Βασίλη!» και δεν είχαν παρηγόρηση.</p>
<p>ς άρχισε κι αυτό σαν ξεφωνίζει μαζί της λέγοντας: «Δίκιο έχεις γριά! Θα τον σκότωνες!...». Και σκούζανε και οι δυο τους με φωνή μεγάλη!</p>	<p>σε να γυρίσει, και η μάνα της κατέβηκε στο υπόγειο να δει τι συμβαίνει. Βλέπει την κόρη της να κλαίει, βλέπει και το τσεκούρι και βάζει και αυτή τα κλάματα.</p>	<p>ιβολάρης άκουσε τα κλάματα τους κι έτρεξε, ανήσυχος στο σπίτι του, βλέπει μάνα και κόρη να κλαίνε και ρωτά:</p>
<p>ουτόνια έρχεται τρέχοντας από την αυλή και ρωτάει: «Γιατί φωνάζετε;». Και κείνοι του λένε. «Αν σε είχαμε παντρέψει και είχες ένα γιόκα, κι αν καθότανε εδώ, η γριά θα τον σκότωνε με το κούτσουρο. Έπεσε ακριβώς εδώ, κι έτσι απότομα!».</p>	<p>γγονέ μου Γιάννη, αχ σε χάνω... μπρός περίμενε, περίμενε στο τραπέζι, αλλά οι δυο γυναίκες δεν γύριζαν. «Ας πάω να δω τι έπαθαν», λέει και κατεβαίνει στο κελάρι. Τις βρίσκει και τις δυο να κλαίνε τον αγέννητο Γιάννη.</p>	<p>θατε μωρή και κλαίτε; Βασίλη μου να δεις την κληματαριά, του λέει η γυναίκα του. Έλα που θα παντρέψουμε την κόρη μας και θα γεννήσει γιο Βασίλη κι αν πάει να κόψει εκεί πέρα το σταφύλι, δεν θα πέσει μέσα στη δεξαμενή και να πνιγεί; Αχ το γιο μας το Βασίλη...</p>
<p>βο σας!», λέει ο Λουτόνια. Πήρε έπειτα το καπέλο του παραμάσχαλα και τους λέει: «Γεια σας! Αν βρω ανθρώπους πιο κουτούς από σας, θα γυρίσω κοντά σας, αν όμως δεν βρω, μη με περιμένετε!» κι έφυγε.</p>	<p>αζές γυναίκες δεν έχω ξαναδεί, λέει τότε θυμωμένος ο νέος. Θα φύγω σε ξένη χώρα. Αν βρω άλλη γυναίκα πιο χαζή από σένα θα γυρίσω να σε παντρευτώ. Μα αν τύχει και δεν βρω, να μη με περιμένεις. Έτσι είπε και έτσι έκανε. Την άλλη μέρα κιόλας πήρε το δισάκι του και έφυγε για την ξένη χώρα.</p>	<p>βολάρης δεν άντεξε τις παραξενιές τους. Θύμωσε πολύ. Ήταν και κουρασμένος ο άνθρωπος: «Τόσο ανόητες, σαν εσάς, δεν έχω ξαναδεί» είπε. Έπιασε τη βούρκα του, τη μαγκούρα του και τις λέει:</p>
<p>ε, πήγαινε και βλέπει κάτι χωριάτες να τραβάν μια αγελάδα για να την ανεβάσουν πάνω σε μια καλύβα. «Γιατί την τραβάτε την αγελάδα;»</p>	<p>ε σε ένα χωριό. Ήταν Κυριακή πρωί και είδε έξω από την εκκλησία του χωριού πολύ κόσμο.</p>	<p>ρω πιο ανόητους από εσάς εκεί που θα πάω, θα γυρίσω πίσω. Αλλιώς μη με περιμένετε, τους είπε κι έφυγε. Πήγε να γυρίσει τον κόσμο, να δει αν υπήρχαν κι άλλοι ανόητοι.</p>
<p>ρώτησε ο Λουτόνια. Και κείνοι του</p>	<p>ατε και στέκεστε εδώ; Ρώτησε.</p>	<p>σε περπατητός και γύρισε ανατολή και δύση. Γνώρισε πολλούς ανθρώπους και είδε πολλά παράξενα πράγματα. Έρα, την ώρα που έμπαινε σ' ένα χωριό, είχε προσέξει πολύ κόσμο να τρέχει πάνω, κάτω και να φωνάζουν ανήσυχoi, βοήθεια. Ήταν όλοι τους μαζεμένοι στην πλατεία του χωριού και είχαν στη</p>

<p>είπανε: «Μα δε βλέπεις πόσα χόρτα φύτρωσαν εκεί επάνω!». «Αχ, τι βλάκες που είστε!» είπε ο Λουτόνια, ανέβηκε στην καλύβα, έκοψε τα χόρτα και τα έριξε στην αγγελάδα. Οι χωρικοί πολύ τον θαύμασαν και βάλθηκαν να παρακαλάνε τον Λουτόνια να μείνει κοντά τους και να τους μαθαίνει. «Όχι», λέει ο Λουτόνια, «έχω πολλούς βλάκες σαν και σας να γνωρίσω στον κόσμο!» και πήγε παρακάτω.</p> <p>Είχε σ' ένα χωριό όπου είδε πολλούς χωριάτες μαζεμένους κοντά σε μια καλύβα. Είχανε δέσει μέσα στην αυλόπορτα ένα καπίστρι και προσπαθούσαν, δέρνοντάς το, να κάνουν τ'άλογο να μπει μέσα στο καπίστρι, και το είχανε σχεδόν πεθάνει στο ξύλο. «Τι κάνετε εκεί;» ρώτησε ο Λουτόνια. «Θέλουμε να ζέψουμε τ'αλογάκι». «Αχ, τι βλάκες που είστε! Αφήστε με να το ζέψω εγώ». Πήρε το καπίστρι και το φόρεσε στ'άλογο. Κι αυτοί οι χωριάτες τον θαύμασαν πολύ, θέλησαν να τον κρατήσουνε και τον παρακαλούσανε πολύ να μείνει</p>	<p>α πάθουμε ξένη μου! Μεγάλη συμφορά μας βρήκε. Ξεκινήσαμε τον γάμο, αλλά η νύφη είναι ψηλή και δεν χωράει να περάσει την χαμηλή πόρτα της εκκλησίας.</p> <p>ο νέος.</p> <p>μου δώσετε να την περάσω εγώ τη νύφη;</p> <p>είς;</p> <p>ώ.</p> <p>ου δώσουμε χίλια χρυσά φλουριά και όλα τα διαμαντικά μας, είπε ο πατέρας της νύφης.</p> <p>συμφώνησαν, πάει ο νέος πίσω από τη νύφη, της δίνει μια στο κεφάλι, «Ωχ» κάνει η νύφη και διπλώνει από τον πόνο το σώμα της. Της δίνει τότε μια σπρωξιά και την περνά από την χαμηλή πόρτα της εκκλησίας. Το παλικάρι παίρνει τα χρυσά φλουριά και τα διαμάντια και φεύγει ευχαριστημένος, που βρήκε ανθρώπους πιο χαζούς από την αρραβωνιαστικιά του.</p> <p>ησε πολύ και μετά από μέρες έφτασε σε ένα άλλο χωριό. Είχε νυχτώσει όταν έφτασε στην μέση του χωριού. Εκεί είδε κόσμο μαζεμένο γύρω από ένα πηγάδι.</p> <p>βγαίνει, ρωτάει</p> <p>ρήκε μεγάλη συμφορά.</p> <p>ους συμφορά;</p> <p>μας έπεσε το φεγγάρι μέσα στο πηγάδι και τώρα προσπαθούμε να</p>	<p>μέση ένα πιτσιρίκο. Πήγε κοντά τους να δει τι συμβαίνει. Όπως είχε καταλάβει, ο πιτσιρίκος έβαλε τα χέρια του μέσα σε μια στάμνα για να πιάσει καρύδια. Τα χέρια του μπήκαν εύκολα όταν ήταν άδεια. Τώρα δεν έβγαينا διότι ο μικρός δεν άφηνε τα καρύδια.</p> <p>ε ο ιερέας κι άρχισε να προσεύχεται να φύγει το κακό. Ήλθε ο κρεοπόλης με το μαχαίρι έτοιμος να του κόψει τα χέρια. Έφτασε η μαμή που έφερε μαστιχόλαδο. Και ο κοινοτάρχης σαν έφτασε είπε να σπάσουν τη στάμνα. Έκλαιγαν όλοι. Τέτοιο κακό δεν ξανάδαν. Πάνω από όλους έκλαιγε ο πιτσιρικάς, προπάντων σαν είδε το χασάπη με το μαχαίρι.</p> <p>ιβολάρης τους έβλεπε απορημένος και είπε μέσα του: «Να που υπάρχουν περισσότερο ανόητοι από τη γυναίκα μου και την κόρη μου», ύστερα πλησίασε το μικρό που είχε τα χέρια του μέσα στη στάμνα. Του γλυκομίλησε για να σταματήσει το κλάμα και ύστερα έσκυψε και του ψιθύρισε: «Άφησε παιδί μου τα καρύδια που κρατάς, άφησέ τα και θα ελευθερωθούν τα χέρια σου...θα το δεις!». Κι έτσι έγινε. Το παιδί άφησε τα καρύδια και βγήκαν τα χέρια του. Για όσους ήταν εκεί, αυτό ήταν ένα θαύμα κι ευγνωμονούσαν τον περιβολάρη που τους είχε βοηθήσει. Του πρότειναν, μάλιστα, να τον παντρέψουν στο χωριό τους. Εκείνος</p>
--	---	--

<p>κοντά τους, έστω μια βδομάδα. Όμως ο Λουτόνια τράβηξε παρακάτω.</p> <p>νε, πήγαινε, κάποτε κουράστηκε και μπήκε σ'ένα χάνι και εκεί βλέπει πως η γριούλα η νοικοκυρά είχε βράσει ένα κουρκούτι από αλεύρι, και το είχε βάλει πάνω στο τραπέζι για τα παιδιά της, και η ίδια τρέχει συνέχεια κάτω στο υπόγειο μ'ένα κουτάλι και φέρνει ξινόγαλο. «Γιατί γιαγιά χαλάς άδικα τα λουροτσάρουχά σου;» ρώτησε ο Λουτόνια. «Πώς γιατί;» αποκρίθηκε η γριά με βραχνή φωνή, «τάχα δεν βλέπεις πως το κουρκούτι είναι στο τραπέζι και το ξινόγαλο στο κελάρι;». «Γιατί δε φέρνεις επάνω το ξινόγαλο, γιαγιά; Η δουλειά σου θα γινόταν τότε μια χαρά!». «Δίκιο έχεις, καλέ μου!». Έφερε το ξινόγαλο επάνω, κι έβαλε τον Λουτόνια να καθίσει μαζί της. Ο Λουτόνια έφαγε μέχρι σκασμού, ανέβηκε επάνω στο μιντέρι κι αποκοιμήθηκε. Όταν ξυπνήσει, το παραμύθι μου θα ξαναρχίσει, μα για την ώρα εδώ θα</p>	<p>το ψαρέψουμε, είπε ένας κάτοικος του χωριού και ετοίμασε ένα μεγάλο αγκίστρι για να ψαρέψει το φεγγάρι.</p> <p>», που υπάρχουν και πιο χαζοί άνθρωποι από την αρραβωνιαστικιά μου!» σκέφτηκε και πήγε στο πιο κάτω χωριό.</p> <p>ονάντησε μια γυναίκα που έσερνε μια αγελάδα με ένα σκοινί. Το ζώο περπατούσε με το ζόρι και ο νέος περίεργος όπως ήταν ρώτησε τη γυναίκα.</p> <p>ας θειά την αγελάδα;</p> <p>βοσκήσω γιέ μου.</p> <p>ατί την τραβάς έτσι; Δε θέλει η ίδια να βοσκήσει;</p> <p>Μόνο που βαριέται να ανέβει τη σκάλα.</p> <p>σκάλα;</p> <p>ω στη σκεπή του σπιτιού έχουν φυτρώσει μερικές αγριάδες. Θέλω να ανεβάσω το ζώο να τις φάει. Και αυτό να χορτάσει και οι αγριάδες να καταστραφούν, είπε η γυναίκα.</p> <p>ο άκουσε αυτό ο νέος κατάλαβε ότι ο κόσμος είναι γεμάτος χαζούς ανθρώπους και βιάστηκε να γυρίσει στο χωριό του για να παντρευτεί την αρραβωνιαστικιά του.</p> <p>κάτω κάτω της γραφής παρηγοριόταν μόνος του,</p>	<p>όμως, γύρισε πίσω στη γυναίκα και την κόρη του. Ήξερε πια πως όλοι οι άνθρωποι είχαν τις παραξενιές τους.</p> <p>άνηκε πως η κόρη του μεγάλωσε και ομόρφυνε πάρα πολύ. Ήταν της παντρειάς. Και δεν άργησε να διορθώσει την κληματαριά, έτσι που τα κλαδιά της να απλώνονταν έξω από τη δεξαμενή. Έτσι η χαρά ξαναήρθε στο σπιτικό τους'.</p>
--	---	---

σταματήσει.	υπάρχουν και χαζότεροι»	
-------------	-------------------------	--

Τα παραμύθια αυτά μπορούν να αποτελέσουν μια διδακτική πρόταση για συζήτηση περί του όμοιου και διαφορετικού στους διάφορους πολιτισμούς, για το «εμείς» και οι «άλλοι».

Διδακτική πρόταση

Ως διδακτικό στόχο θέτουμε: να συλλάβουν τα παιδιά το φαινόμενο του παραμυθιού ως διαχρονικό και παγκόσμιο. Να φέρουμε τα παιδιά σε επαφή με την τέχνη άλλων πολιτισμών ώστε να είναι σε θέση να ανιχνεύσουν τα κοινά πολιτισμικά στοιχεία των παραμυθιών.

Σημεία που μπορούν να αξιοποιηθούν διαπολιτισμικά είναι:

- Σε κάθε παραμύθι αναφέρεται ότι ο ήρωας επιλέγει να πάει σε «ξένη χώρα»...,για να διαπιστώσει ότι , εφόσον συμβαίνει στο δικό του περιβάλλον, ισχύει και αλλού.
- Τα ονόματα του πρωταγωνιστή, αλλάζουν σε κάθε παραλλαγή. Κάθε πολιτισμός οικειοποιείται τον πρωταγωνιστή και του προσδίδει δικά του χαρακτηριστικά, που συνδέονται με την ιδιαίτερη κουλτούρα του τόπου.
- Σε κάθε τόπο ο περιπλανώμενος ήρωας δεν αντιμετωπίζεται ξενοφοβικά. Απεναντίας οι κάτοικοι συνομιλούν μαζί του, του ανακοινώνουν το πρόβλημα που αντιμετωπίζουν και δέχονται τη διαμεσολάβηση και τη βοήθειά του. Όχι μόνο δεν αναφέρεται πουθενά οποιαδήποτε απόρριψη του ξένου, αλλά του ζητούν, μάλιστα, να μείνει μαζί τους, να τον παντρέψουν στον τόπο τους, τρώνε μαζί του, τον κοιμίζουν στο σπίτι τους. Οι παραμυθιακές αυτές παραλλαγές προβάλλουν ένα ανοικτό μοντέλο αποδοχής του «άλλου».
- Ο ήρωας δεν δέχεται να μείνει στον ξένο τόπο, όχι από νοσταλγία, αλλά επειδή διαπιστώνει ότι « εν τέλει παντού υπάρχουν...» άνθρωποι που είναι ίδιοι. Ο ξένος επιστρέφει στη χώρα του, μεταφέροντας πολύτιμη εμπειρία που του δείχνει ότι οι άνθρωποι μοιάζουν μεταξύ τους. Εν τέλει η όποια εικασία ότι «οι άλλοι», «αλλού» μπορεί να είναι διαφορετικοί (πιο έξυπνοι) καταρρίπτεται στο πλαίσιο αυτό.

- Το κωμικό στοιχείο είναι κοινό σε κάθε παραμύθι, που αποδεικνύει ότι αποτελεί κοινό χαρακτηριστικό κάθε λαού. Επίσης, εξετάζεται και ως κοινό στοιχείο αφηγηματικής κουλτούρας των λαών.

Οι τρεις παραλλαγές έχουν διαπολιτισμικό ενδιαφέρον, καθώς προβάλλουν μια τοπογραφία πολιτισμικών αναφορών και διαθέτουν πλείστα άλλα στοιχεία που μπορούν να αξιοποιηθούν στο σχολείο: στοιχεία που αφορούν τη βιοτική και πολιτιστική πραγματικότητα κάθε τόπου, όπως οι θρησκευτικές αντιλήψεις (εκκλησία, νύφη..., η ενδυμασία (λουροτσάρουχα), η διατροφή (κουρκούτι, τρόπο), τα ιδεολογικά ζητήματα σχέσης ατόμων μιας οικογένειας (ο γονιός, η μητέρα, διαλέγει τον γαμπρό για την κόρη, η μητέρα ασχολείται με την κόρη, ο πατέρας με το περιβόλι, ο «δήμαρχος» (εξουσία-διοίκηση) [σε κάθε παραμύθι οι γυναίκες, κυρίως, ή ο γέρος είναι φορείς της ανοησίας]. Οι διαφορετικές ή όμοιες ασχολίες που συνδέονται με τη γεωγραφική θέση κάθε τόπου (ξύλα-κούτσουρο...περιβόλι/κληματαριά), αρχιτεκτονικά στοιχεία (υπόγειο, μιντέρι). Επίσης, η εικονογράφηση του «Λουτόνια» προσφέρεται, για να διαπιστώσουν οι μαθητές ιδιαιτερότητες ή συνήθειες που αφορούν στην ενδυμασία, την αρχιτεκτονική (καλύβες), να δουν σκηνές λαϊκής τέχνης κ.ά.

Δραστηριότητες μετά την αφήγηση

Μετά την ανάγνωση και συζήτηση με τα παιδιά, μπορούμε να:

Ζητήσουμε από τα παιδιά να μας πουν σε ποια σημεία τα παραμύθια μοιάζουν

Να ζωγραφίσουν τα κοινά σημεία

Να εντοπίσουν τα σημεία που τους φάνηκαν αστεία και να τα δραματοποιήσουν.

Να αναζητήσουν λαϊκά παραμύθια/παραλλαγές ή «αστεία/ευτράπελα» παραμύθια στο ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον τους.

Να παρουσιάσουν τη σύγκριση των παραλλαγών

Να δημιουργήσουν συλλογή παραλλαγών

Επίλογος

Οι παραλλαγές των παραμυθιών αναδεικνύουν μια δι-εθνική παράδοση και κουλτούρα και αποτελούν εργαλεία, ικανά να συμβάλλουν στο μετασχηματισμό του σχολείου από μονοπολιτισμικό και εθνοκεντρικό σε διαπολιτισμικό.

Με τις συγκεκριμένες παραλλαγές ευτράπελου παραμυθιού που προαναφέρονται, τα παιδιά μέσω της ψυχαγωγίας, ανακαλύπτουν τα νήματα που ενώνουν διαφορετικές κουλτούρες. Διαπιστώνουν κοινά σημεία σύνδεσης αλλά και εξοικειώνονται με την πολυμορφία άλλων τοπικών πολιτισμών (Κακάμπουρα 2005, Μάγος 2012). Οι μαθητές με τις ιστορίες καταφέρνουν να επαναπροσδιορίσουν την ταυτότητά τους. Το παραμύθι με λόγο περιεκτικό και άμεσο, με χιούμορ και σκωπτική διάθεση, εσωκλείει την αλήθεια του όμοιου και επανεξετάζει το διαφορετικό, ως κοινό στοιχείο κάθε τόπου. Ο Zabel υποστηρίζει ότι «οι μύθοι και τα λαϊκά παραμύθια αποτελούν στρατηγικές για μια πολυπολιτισμική ένταξη» (Zabel 1991). Γιατί « στον πυρήνα του συνοψίζεται ο αυτοπροσδιορισμός του ανθρώπου σε σχέση με τις προσωπικές του εμπειρίες ή η ανακάλυψη και η διαφοροποίηση από το έτερο» (Αυδίκος, 2002). Το λαϊκό παραμύθι υποστηρίζει και προωθεί τους διαπολιτισμικούς στόχους της εκπαίδευσης.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να κάνω μια επισήμανση που αφορά στην εκφραστική αφήγηση του παραμυθιού. Ισχυριστήκαμε ότι το παραμύθι είναι βασικό εργαλείο στη διάθεση του εκπαιδευτικού, αλλά ας μη λησμονούμε ότι η ουσία είναι στην απόλαυση που θα νιώσει το παιδί/ ακροατής με την αφήγηση και σε δεύτερο επίπεδο η όποια αξιοποίησή του για μαθησιακούς στόχους. Πρέπει να δημιουργήσει ο εκπαιδευτικός το πλαίσιο της απόλαυσης και ένα στοιχείο του είναι η εκφραστική αφήγηση (Αναγνωστόπουλος, 1997 –Τσιλιμένη 2011).

Βιβλιογραφία

- Αναγνωστόπουλος, Β.Δ.(1997). *Τέχνη και τεχνική του παραμυθιού*, Αθήνα, Καστανιώτης, σελ. 190
- Αυδίκος, Ε. (1997). *Το λαϊκό παραμύθι: θεωρητικές προσεγγίσεις*, Αθήνα, Οδυσσέας, σελ. 87
- Αυδίκος, Ε. (2002). *Αφήγηση, ιστορίες ζωής και διαπολιτισμική εκπαίδευση*. «Διαδρομές», τεύχος 6, σσ. 103-106
- Zabel, M. K. (1991). *Storytelling, myths, and folk tales: Strategies for multicultural inclusion. Preventing School Failure*
- Ziv, A.(1988) ‘Introduction’, στο Ziv A. (επιμ.). *Nation Styles of Humor*, New York, Westport, London: Greenwood, vii-xiii
- EUMOF, <http://www.eumof.unic.ac.cy/>

- Καίλα, Μ. – Ξανθάκου, Γ. (1988). «Η ψυχαναλυτική προσέγγιση του παραμυθιού», *Επιθεώρηση Παιδικής Λογοτεχνίας*, Αφιέρωμα: *Το παραμύθι και οι παραμυθάδες*, Αθήνα, Καστανιώτης, τεύχος 3, σελ. 55
- Κακάμπουρα, Ρ. (2005). «Ο λαϊκός πολιτισμός ως πεδίο διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Μια διδακτική πρόταση». Στο *Μάθηση και διδασκαλία στην κοινωνία της γνώσης*, Αθήνα, Πρακτικά Ε΄ Πανελληνίου Συνεδρίου, Ε.Κ.Π.Α./Κ.Ε.ΕΠ.ΕΚ.
- Κανατσούλη, Μ. (1993). *Ο μεγάλος περίπατος του γέλιου. Το αστείο στην Παιδική Λογοτεχνία*, Αθήνα, Έκφραση, σελ. 29
- Καπλάνογλου, Μ. (2002). *Παραμύθι και αφήγηση στην Ελλάδα*, Αθήνα, Πατάκης, σελ. 241.
- Λουκάτος, Δ. (1998). «Τα ελληνικά λαϊκά παραμύθια», *Επιθεώρηση Παιδικής Λογοτεχνίας* Αφιέρωμα: *Το παραμύθι και οι παραμυθάδες*, Αθήνα, Καστανιώτης, τεύχος 3, σελ. 46
- Λουκάτος, Δ. (1985). *Εισαγωγή στην ελληνική λαογραφία*, Αθήνα, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, σελ.144
- Μάγος, Κ. (2013). «Διδάσκοντας με αφηγήσεις: Η αξιοποίηση της αφήγησης στη διαπολιτισμική εκπαίδευση» στο Τσιλιμένη, Σμυρναίος, Γραίκος (επιμ.) *Αφήγηση και Φιλαναγνωσία στην εκπαίδευση*, Βόλος, Εργαστήριο Λόγου και Πολιτισμού, Κατεύθυνση Λογοτεχνίας, ΠΟΦΑ.
- Μέγας, Γ. (1967). *Εισαγωγή εις την λαογραφίαν*, Αθήνα, 182-183
- Μερακλής Μ. (1980). *Ευτράπελες διηγήσεις. Το κοινωνικό τους περιεχόμενο*, Εστία, Αθήνα
- Τσιλιμένη, Τ. (2013). «Αφήγηση και φιλαναγνωσία»,. Στο Τσιλιμένη, Σμυρναίος, Γραίκος (επιμ.) «Αφήγηση και Φιλαναγνωσία στην εκπαίδευση», Βόλος, Εργαστήριο Λόγου και Πολιτισμού, Κατεύθυνση Λογοτεχνίας, ΠΟΦΑ
- Τσιλιμένη Τ. (2013). «Η αφήγηση ιστοριών για την προώθηση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης: Ζητήματα εφαρμογής και ένα παράδειγμα», στο Αγγελίδης & Χατζησωτηρίου (επιμ.), *Διαπολιτισμικός διάλογος στην Εκπαίδευση. Θεωρητικές προσεγγίσεις, πολιτικές πεποιθήσεις και παιδαγωγικές πρακτικές*, Αθήνα, Διάδραση, σσ. 451-476.
- Τσιλιμένη Τ. (επιμ.)2011. *Αφήγηση και εκπαίδευση Εισαγωγή στην τέχνη της αφήγησης: άρθρα και μελετήματα*, Αθήνα, Επίκεντρο
- Χατζητάκη – Καψωμένου Χρ.(επιμ.) 2001. *Ελληνικός παραδοσιακός πολιτισμός, Λαογραφία και ιστορία*, Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής, σελ. 56